

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA SUCIDAVEI MOESICE ÎN SEC. IV A. CH. - VI P. CH.

Cetatea romană și romano-bizantină **Sucidava** constituie, pe măsura controverselor existente, unul din punctele cele mai interesante de pe harta arheologică a Dobrogei. Informațiile privitoare la evoluția sa economică, socială și politică sunt, din păcate, mult prea sărace. Cu toate acestea, pe baza izvoarelor istorice și a unor descoperiri întâmplătoare, se poate realiza o privire de ansamblu asupra cetății Sucidava, în special pentru perioada cuprinsă între secolele IV-VI p. Ch. Dar, puținătatea materialelor arheologice a dat naștere controverselor legate de localizarea, existența și evoluția ei în cadrul provinciei Moesia Secunda.

În zona complexului arheologic de la Pârjoaia (Izvoarele s-au găsit materiale care se întind, din punct de vedere cronologic, pe o perioadă de 12 secole¹ ceea ce atestă o locuire de lungă durată, cu mult înainte de venirea romanilor în Dobrogea, datorată, desigur, poziției economice și comerciale favorabile.

Pe malul drept al Dunării, în direcția satului Pârjoaia, pe platoul unui deal, a fost atestată o întinsă așezare romană² aparținând secolului IV p. Ch. Urme din aceeași perioadă, dar continuând până în secolul IV p. Ch., s-au găsit în punctul Kala Gherghi³ la 3 km în aval de localitatea menționată. În acest loc se păstrează, în bune condiții, ruinele unei fortificații, datată cu mult înainte de secolul IV p. Ch. și identificată de o parte dintre arheologi cu Sucidava din Moesia Secunda.

Descoperirile arheologice nu aparțin însă, în exclusivitate, epocii romane. Urme de cultură materială în acest areal apar din secolul VI a. Ch.⁴ și merg, prin fragmente ceramice, până în perioada feudalismului timpuriu.

Problema majoră care se pune este legată de localizarea Sucidavei menționată de izvoarele istorice. Astfel, *Tabula Peutingeriana* (261-271), *Itinerarium Antonini* (212-218), *Notitia Dignitatum* (inceputul secolului V p. Ch.), *Îndreptar Geographic* și *De Aedificiis* (558-560), menționează, în termeni mai clari sau mai evazivi, așezarea care s-a menținut pe țărmul drept al Dunării de Jos, pe limes: Sucidava Moesică, probabil lângă Pârjoaia.

În *Îndreptar Geographia*⁵, Ptolomeu menționează Sucidava între Durostorum și Axiopolis; distanțele în kilometri corespund cu punctul Pârjoaia.

Din *Itinerarii*⁶ aflăm că toate așezările de pe Dunăre făceau parte din sis-

temul militar defensiv roman din secolele II-III p. Ch.

Procopius din Caesarea vorbește în *De Aedificiis*⁷ despre **Dafnè** ca fiind pe malul stâng al Dunării. S-a vehiculat părerea că, de fapt, aceasta ar fi fost pe malul drept al Dunării, la Pârjoaia, ceea ce se pune sub semnul întrebării localizarea aici a Sucidavei. Această propunere s-a datorat emisiunii monetare constantiniene: **CONSTANTINIANA DAFNÈ**, a cărei legendă ar reprezenta numele localității **Dafnè** în formulare completă. S-a considerat că aceste monete au fost emise odată cu întemeierea cetății **Dafnè** la Dunărea de Jos.

În *Bellum Gothicum*⁸ Ammianus Marcellinus menționează faptul că Valens, în expediția sa din 367 p. Ch. contra goților, a ajuns întâi la **Dafnè** și apoi a traversat Dunărea.

*Notitia Dignitatum*⁹ menționează, printre trupele comitatense, **constantini dafnenses** și **balistanii dafnenses**. Vadul de trecere se afla nu departe de Durostorum. Din acest punct de vedere sunt trei posibilități¹⁰: Turtucaia (Transmarisca, care se afla însă prea departe de Durostorum, la 60 km), Dervent (care însă nu a fost o așezare fortificată) sau Pârjoaia (nu departe de Durostorum. Identificarea cetății de la Pârjoaie cu **Dafnè** duce la complicarea situației. Localizarea de aici se poate admite doar dacă se emite ipoteza că numele de **Sucidava** a fost înlocuit la un moment dat cu **Dafnè**. Așa se explică și concluzia lui Procopius care, știind că odinioară **Dafnè** s-a numit **Sucidava**, i-a atribuit numele celeilalte **Sucidave**, din *Dacia Rispensis*.

*Tabula Peutingeriana*¹¹ înscrisie, între Durostorum și Axiopolis, două toponime: **Sagadava** și **Sucidava**, Andrei Aricescu însă, alături de ceilalți cercetători care situează **Sucidava** la Pârjoaia (Petre Diaconu, Radu Vulpe, Ion Barnea)¹² consideră informația eronată, transcriindu-se **Sagadava** în loc de **Sucidava**, inversând deci locul lor pe hartă (luându-se în calcul și poziția **Sacidavei**). Trebuie amintită și localizarea **Sucidavei** la Mârleanu de către I. Weiss, P. Polonic și Konrad Miller¹³, propunere făcută însă fără suport istoric și arheologic solid motiv pentru care nu a putut rămâne valabilă.

Cum subliniam mai sus, înainte de cetatea romană **Sucidava**, în zonă, urmele materiale sunt mai vechi. Astfel, s-au găsit elemente ale culturii Gumelnița - ultima fază¹⁴ -, a unei culturi neprecizate din perioada Bronzului timpuriu sau mijlociu¹⁵ ca și din epoca Fierului¹⁶. De asemenea, se poate vorbi despre o așezare geto-tracă¹⁷ probabil tot sub numele **Sucidava**. Dintre descoperirile notabile putem aminti: o stanță tracică, datată în secolul VI a. Ch.¹⁸; două monede histriene (tipul „cu roata”) din secolul V a. Ch.¹⁹; un semn premonetar în formă de săgeată, din secolul VI a. Ch.²⁰. Pentru perioada următoare pot fi menționate amfore de Rhodos, Thasos, Kolofonion, Sinope, ceramică dacică din perioada clasică, monede dacice și tracice²¹.

Pe baza descoperirilor se poate trage concluzia că, în aceste perioade comerțul a cunoscut o dezvoltare apreciabilă. Nu trebuie uitat însă că la

Pârjoaia era cel mai bun vad de trecere al fluviului din toată zona cuprinsă între Transmarisca și Carsium. În perioada romană, în stația vamală de la Pârjoaia se realiza o verificare a mărfurilor înainte de a fi transportate pe celălalt mal al Dunării, în Barbaricum²².

Pentru epocile romană și romano-bizantină, descoperirile întâmplătoare făcute în prundișul Dunării din zona Pârjoaia, atestă o dezvoltare continuă. Informațiile despre cetatea Sucidava, despre existența ei în această perioadă, sunt numeroase pornind de la mărturiile epigrafice, numismatice și arheologice.

Cetatea romană are o formă rectangulară - 180 x 60 m - și șanț înconjurător²³. Zidurile nu erau construite din blocuri mari, fapt care nu ar trebui să surprindă, deoarece exista o apărare naturală prin înălțimea zonei și a râpelor abrupte în mijlocul cărora este situată. Materialele ceramice și, mai ales cele numismatice, care apar aici - de la Octavian Augustus, Vespasian, Traian, Antoninus Pius, Caracalla, Sever Alexandru -, sunt dovezi incontestabile că viața romană este prezentă în zonă încă din secolul I p. Ch.²⁴ și continuă, implicit, în secolele următoare.

Dacă până la Quintillus descoperirile monetare au un caracter mai mult sau mai puțin sporadic, începând cu acest împărat monedele găsite reprezintă șirul tuturor împăraților până la Mauriciu Tiberiu (582-602)²⁵, cu excepția unor tirani, uzurpatori sau membri ai casei imperiale.

La o sumară examinare a materialului numismatic descoperit aici găsim o serie de monede, denumite **aes 426**, emisiuni din sec. V p. Ch. ale împăraților de la Constantinopol, fapt puțin obișnuit pentru această parte a Țării, dacă nu se uită că centre importante ca Sucidava-Celei din Dacia Ripensis și Ulmetum din Scythia Minor, înregistrează întreruperi pentru a doua jumătate a secolului V p. Ch. La Sucidava apariția hunilor este atestată de un strat gros de arsură, datat 450-530²⁷. În ciuda acestei situații au fost găsite, pentru această perioadă, monede emise de împărații **Marcian** (450-457), **Leo** (457-474), **Zeno** (474-491), **Basiliac** (475-476), **Anastasius** (491-518)²⁸.

Pentru întreg secolul V p. Ch. avem de la Sucidava 2300 monede mărunte și peste 500 discuri de plumb²⁹; la acestea adăugăm un lot de 61 monede descoperite aici în perioada anilor 1988-1989, încă inedit, aflat în colecția numismatică a Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța³⁰. Datarea acestora se poate face începând cu secolul I p. Ch. până în secolul V p. Ch., mai exact, din anul 74 p. Ch. până în anul 455 p. Ch.

În privința plumburilor ștanțate, oricât de asemănătoare ar fi cu monedele romane nu sunt niciodată identice. Tehnica grosolană, lipsa legendei, portretele stilizate, barbarizate, sunt caracteristice pentru zonă și, în același timp, le acordă o anumită originalitate. Ele reprezintă 7,66%³¹ din totalul monedelor din secolul V p. Ch.

Plumburile comerciale nu pot fi datate în mod precis, dar, din ceea ce există și cunoaștem, totul converge spre Septimiu Sever și Constantin cel

Mare. Sunt cunoscute în total 142 piese³², cele anterioare epocii romano-bizantine putând fi considerate sigilii de diplome și înscrisuri.

Ansamblul de la Izvoarele nu putea să ajungă un puternic centru vamal numai datorită retragerii aureliene, când Dunărea a devenit cu adevărat graniță a Imperiului, localităților dunărene revenindu-le sarcina de a apăra o porțiune din **limes** și de a găzdui corpuri de trupă necesare apărării acestuia. Noua situație nu a fost decât factorul care a desăvârșit posibilitățile existente deja aici, economice și comerciale, aflate în plin avânt.

În privința trupelor staționate aici, primele informații se referă la secolul II p. Ch. și se referă la: **Cohors I Claudia Sugabrorum veterana equitata; alla I Gallorum Flaviana; alla I Pannoniorum; cohors II Chalcidenorum sagittariorum**³³. În perioada Dominatului este de adăugat **cuneus equitum Stablesianorum**³⁴. La Pârjoaia au fost descoperite 4 țigle și 2 cărămizi cu însemne ale unor trupe cantonate aici. Una dintre țigle și cele două cărămizi poartă inscripția **LEGIONIS XI PONTICAE**³⁵ alte două țigle sunt marcate cu **LEGIO V MACEDONICAE**³⁶, iar o țiglă are inscripția **COHORS II CHALCIDENORUM SAGITTARIORUM**³⁷. Acestea documentează prezența și activitatea, la Izvoarele, a unor subunități din cele două legiuni cantonate la Dunărea de Jos. Țiglele Legiunii V Macedonica par să aparțină, din punct de vedere cronologic, perioadei de la începutul secolului II p. Ch și începutul secolului III ș. Ch.³⁹ Nu trebuie eliminată însă ipoteza, conform căreia țiglele au fost duse aici din altă parte pentru activitatea de construcție⁴⁰.

Dintre documentele epigrafice, poate cea mai sugestivă este descoperirea de la Durostorum⁴¹, din timpul împăratului **Aurelian** (271), în care se menționează că suveranul i-a învins pe carpi „**Inter Carsium et Sucidavam**”.

Din punct de vedere cronologic, informațiile pe care le avem pot oferi o imagine care contribuie la înțelegerea situației cetății și a evoluției sale până în sec. VI p. Ch. Sunt de amintit: fragmente de rame din plumb pentru oglinzi⁴², plăci votive⁴³, reprezentări sculpturale⁴⁴, obiecte cu caracter creștin⁴⁵, alte obiecte de epocă romană târzie⁴⁶, statuete din bronz⁴⁷, cruci romano-bizantine⁴⁸, la care adăugăm tezaurul de obiecte de cult, din argint, de la Sucidava-Izvoarele⁴⁹. Tezaurul conține 17 piese⁵⁰: 6 lingurițe, 6 boluri, o cană mare, o câniță trilobată, o strecurătoare, o pateră și un reliquarium, cu analogii în Bulgaria și în Orient⁵¹.

În privința reprezentărilor de pe plăcile votive, a sculpturilor în piatră sau a statuetelor de bronz sunt de amintit: **Cavalerul Trac** (sec. II-III p. Ch.)⁵², **Pluton și Proserpina** (sec. II-III p. Ch.)⁵³, **Apollo** (sec. I-II p. Ch.)⁵⁴, **Mercur** (sec. III p. Ch.)⁵⁵, **Genius familiaris** (sec. II-III p. Ch.)⁵⁶. Dintre obiectele creștine găsite aici amintim 13 cruciulițe mici, din bronz, alte cinci cruciulițe decupate în foițe metalice (din plumb, bronz sau argint), cutii pentru păstrat amulete, potire, opaițe etc.⁵⁷

În concluzie, pornind de la izvoarele istorice, cărora li se adaugă dovezile arheologice, numismatice și epigrafice, se poate face localizarea **Sucidavei** la

Pârjoaia (Izvoarele, jud. Constanța), nu departe de malul Dunării.

Cetatea romană și romano-bizantină a deținut un rol important, ca punct vamal, dacă luăm în considerație circulația comercială. O dovadă în acest sens este și încercarea de întărire și apărare a acesteia prin subunități legionare și vexilații auxiliare.

Începând din secolul IV p. Ch., dar mai cu seamă în următoarele două, vechea așezare cunoaște o perioadă de dezvoltare, devenind - în acele condiții - un centru urban prosper. Din acest punct de vedere, descoperirea plumburilor sigilare nu este altceva decât o dovadă în plus a dezvoltării comerțului practicat în acest loc de pe Dunăre, și în alte centre locale care dețineau legături cu puncte importante ca Efes, Smirna, Laodiceea Sionia, Magnesia (Asia Mică)⁵⁸ ș.a.

Materialul numismatic⁵⁹ - în special cel din sec. V p. Ch. - prin însăși natura sa de monedă fără valoare intrinsecă, constituie o dovadă că zona respectivă de pe limes-ul dunărean s-a bucurat de un regim special, datorat și unei perioade de liniște relativă, care a reprezentat baza unei locuiri și a unei intense activități economice.

Una dintre consecințele principale și clare ale păcii romane o reprezintă procesul de omogenizare a structurilor etnico-religioase ale grupurilor de populații dintre Dunăre și Mare. Teritoriul Dobrogei, populația care-l locuia, s-a bucurat de o toleranță religioasă evidentă în acordarea libertății cultelor orientale și locale.

În același timp existența monumentelor votive ciolite pe plan local determină avansarea a două concluzii: pe de-o parte se evidențiază o activitate meșteșugărească dezvoltată, pe de altă parte, dar în strânsă legătură cu prima, funcționarea unor meșteri ciplitori care au adus, pe această cale, o contribuție majoră la dezvoltarea artei sculpturale provinciale.

Nu se poate trece cu vederea descoperirea aici a unui mare număr de obiecte cu caracter creștin⁶⁰ și a unei basilici din sec. V-VI p. Ch.⁶¹. Aceasta nu surprinde însă dacă avem în vedere că în zonă, Durostorum (28 km în amonte), ca și Axiopolis (40 km în aval) sunt atestate ca vechi centre creștine și reședințe episcopale⁶². Credem ca la Sucidava, în această perioadă, exista o comunitate bine organizată atât în jurul tradițiilor locale câtși a creștinismului, mai ales după Edictul de la Milano din 313 p. Ch.

Controversele, ca și ipotezele care, uneori, se contrazic, vor dispărea sau se vor atenua cu timpul dacă cetatea va fi integrată planurilor de cercetări viitoare, deoarece numai săpăturile arheologice vor putea oferi răspunsuri la multe dintre problemele pe care le-am enunțat mai sus.

1. V. Culică, în Pontica, 5, Constanța, 1972, p. 267.
2. P. Diaconu, M. Anghelescu, în Revista Muzeelor, 4, 1968, p. 348.
3. M. Zahariade, *Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum*, București, 1988, p. 117.
4. N. Conovivi, în SCIVA, 30, 1979, 1, p. 87.
5. *Geographia* III, 5, 739; *Fontes*, I, p. 553,
6. A. Aricescu, în Dacia, NS, 14, 1970, p. 308.
7. M. Zahariade, *op. cit.*, p. 118.
8. *Belum Gothicum*, 26, 5, 2.
9. *Notitia Dignitatum*, Or, XXXIX, 8, 12, 13-14; A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, București, 1977, p. 123, 166.
10. P. Diaconu, în Pontica, 4, Constanța, 1971, p. 315.
11. A. Aricescu, în Dacia, NS, 14, 1970, p. 297-301; Idem. *Armata*, p. 137-138; V. Culică, în Pontica, 8, Constanța, 1975, p. 271.
12. P. Diaconu, în BOR, 81, 1963, nr. 5-6, 1963, p. 548-550; A. Aricescu, în Dacia, NS, 14, 1970, p. 297-309; idem, *Armata*, p. 137-138; R. Vulpe, în Pontica, 5, Constanța, 1972, p. 205-221; V. Culică, în Pontica, 8, Constanța, 1975, ș. 219.
13. V. Culică, în Pontica, 8, Constanța, 1975, p. 217-218.
14. Idem, în SCIV, 22, 1971, 4, p. 540.
15. M. Irimia, în SCIVA, 32, 1981, 3, p. 368-369.
16. V. Culică, în SCIV, 21, 1970, 4, p. 620-621.
17. Idem, în SCIV, 18, 1967, 4, p. 681.
18. D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969, p. 149-150.
19. N. Conovivi, *op. cit.* p. 88.
20. *Ibidem*, p. 87.
21. V. Culică, în Pontica, 8 Constanța, 1975, p. 216.
22. *Ibidem*, p. 224.
23. Inițial, cetatea avea dimensiunile de 160 x 160 m, cf. și Mihai Zahariade, *Moesia Secunda ...*, acum însă, datorită distrugerilor naturale acestea s-au redus la 160 x 80 m.
24. V. Culică, *op. cit.*, p. 216.
25. *Ibidem*, p. 217.
26. Idem, în Pontica, 5, Constanța, 1972, p. 268.
27. *Ibidem*, p. 269.
28. *Ibidem*, p. 270.
29. *Ibidem*, p. 272.
30. Monedele de la Sucidava ne-au fost puse la dispoziție de dna Antoaneta Vertan de la Universitatea „Ovidius” din Constanța, căreia îi mulțumim și pe această cale.
31. V. Culică, în Pontica, 5, Constanța, 1978, p. 277.

32. Idem, în Pontica, 12, Constanța, 1979, p. 145.
33. A. Aricescu, **Armata ...**, p. 63, 80-82, 89-92, 103, 105, 116, 120-121.
34. Idem, **op. cit.**, p. 114.
35. M. Irimia, în Pontica, 14, 1981, p. 111, fig. 15/12-13; idem, în Pontica, 18, Constanța, 1985, p. 147.
36. M. Irimia, în Pontica, 18, Constanța, 1985, p. 142-143.
37. Idem, în Pontica, 21-22, Constanța, 1988-1989, p. 117.
38. Idem, în Pontica, 14, Constanța, 1981, p. 116.
39. Idem, **ibidem**, p. 117.
40. M. Irimia, în Pontica, 21-22, Constanța, 1988-1989, p. 117.
41. **Ibidem**, p. 119.
42. V. Culică, în SCIV, 17, 1966, 1, p. 189-197.
43. V. Culică, în SCIVA, 31, 1980, 3, p. 466.
44. **Ibidem**, p. 466-467.
45. Idem, în Pontica, 11, Constanța, 1969, p. 355-373.
46. P. Diaconu, în SCIVA, 25, 1974, 2, p. 289-295.
47. V. Culică, Cr. Mușeteanu, în SCIVA, 30, 1979, p. 445-453.
48. V. Culică, în Dacia, NS, 9, 1965, p. 419.
49. A. Rădulescu, Tr. Cliante, în Pontica, 19, Constanța, 1986, p. 127-159; Idem. în Rev. Arch., 2/1988, Paris, p. 357-380.
50. **Ibidem**.
51. **Ibidem**.
52. V. Culică, în SCIVA, 31, 1980, 3 p. 463-464.
53. Idem, **op. cit.**, p. 464-465.
54. V. Culică, Cr. Mușeteanu, **op. cit.**, p. 445.
55. Idem, **op. cit.**, p. 446.
56. **Ibidem**, p. 447-448.
57. V. Culică, în Dacia, NS, 9, 1965, p. 419-420.
58. V. Culică, în Pontica, 3, Constanța, 1970, p. 131-132.
59. În acest scop am reunit monedele descoperite la Sucidava, dar și în alte centre romano-bizantine de pe malurile Dunării, în șase planșe pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra circulației monetare în zonă până în secolul VI p. Ch. și chiar pentru perioadele mai târzii - secolele X-XIII.
60. P. Diaconu, în BOR, 81, 1963, nr. 5-6, p. 546-549; V. Culică, în Dacia, NS, 9, 1965, p. 419-425, în Pontica, 8, 1975, p. 215-262; A. Rădulescu, Tr. Cliante, în Pontica, 19, 1986, p. 127-159; Idem, în Rev. Arch., 2/1988, p. 357-380.
61. Bazilica, cu absida semicirculară la est, cf. P. Diaconu, **op. cit.**, p. 546-548. fig. 1; I. Barnea, **Les monuments paléochrétiens de Roumanie**, Roma, 1977, p. 161, fig. 55/1.